

AFGANİSTAN'DA GERİCİ BİR HAREKET "BEÇÇE-i SAKA"

A REACTIONARY MOVEMENT IN AFGHANISTAN "BEÇÇE-İ SAKA"

Arş.Gör.Ömer ERDEN*

Giriş

Afganistan, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra bütün dünyanın dikkatini üzerine çeken bir ülke oldu. Amerika'nın Afganistan'a müdahalesine kadar ülkeye tamamıyla hakim olan Taliban örgütü Afganistan'daki huzursuzluğun ve asayişsizliğin de en büyük sebebi oldu. Son zamanlarda Afganistan ile ilgili birçok araştırma yapıldı. Bilhassa Afganistan tarihi ve Taliban örgütüyle ilgili birçok kitap yayımlandı. Fakat Afganistan tarihinde bir dönemi işgal eden ve Taliban örgütü gibi ülkede huzuru bozan Beççe-i Saka'nın isyanına yeterince değinilmedi. Yapmış olduğumuz çalışma ile bu konudaki eksikliği gidermeye çalıştık.

Afganistan, XX.yüzyılın başlarında stratejik konumu nedeniyle İngiltere ile Rusya arasında devamlı nüfuz mücadelelerinin yaşandığı bir toprak parçası olmuştur. Afganistan 1907 yılında Rusya ile İngiltere arasındaki Asya'daki nüfuz muntıklarının taksimi için yapılan anlaşma gereğince İngiltere'nin hissesine düşmüştü. Bu nedenle Afganistan'ın bağımsız bir dış politika takip etme imkanı olmamış dış politika açısından Hindistan'daki İngiliz kralının naibine bağlı kalmıştı¹.

Afganistan, Birinci Dünya Savaşı esnasında, Türkiye'nin bu ülkeyi İngiltere'ye karşı savaşa sokma çabalarına rağmen tarafsız kaldı. Savaş sonunda Afganistan Emiri Habibullah Han, bu tarafsızlığın mükafatı olarak Afganistan'a dış münasebetlerde tam bağımsızlık verilmesini ve Hayber'in güneyinde kalan Afgan

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

¹ Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Ankara, 1986, s.196.

kabilelerinin idari yönden Kabil'e bağlanmasına müsaade edilmesini talep etti. Bu talep reddedildiği gibi 19 Şubat 1919'da Habibullah Han, faili meçhul kalan bir cinayete kurban gitti. Habibullah Han'ın yerine tahta geçen oğlu Amanullah Han, ilk iş olarak iç ve dış konularda tamamen bağımsız olunacağını ilan etti. İngilizler buna izin vermeye yanaşmadığı için "Üçüncü Afgan-İngiliz Savaşı" diye adlandırılan savaş başladı. İngiliz kuvvetleri bu savaşta başarı elde edemedi. Bu nedenle İngilizler fazla kan dökülmemesi amacıyla barış görüşmelerine başlayarak, 8 Ağustos 1919'da Revalpindi'de yapılan antlaşma gereğince Afganistan'ın tam bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı².

1-Amanullah Han'ın Takip Ettiği Politika ve Afganistan'da Karışıklıkların Baş Göstermesi

Amanullah Han Afganistan'ın tam bağımsızlığını sağladıktan sonra birçok ıslahat ve yenilik hareketlerine girişti. İlköğretimi yaymak, orta öğretim kurmak, yol yaptırmak, bazı fabrikalar açmak gibi işlere koyuldu³. İlk defa olarak, kız mektepleri kuruldu. Birçok Afgan genci yüksek tahsil görmek için Avrupa'ya ve Türkiye'ye gönderildi. Devlet şekli modernleştirildi. Şurây-ı devlet ve millet mümessillerinden oluşan "loy-i Cirge" (Kabile Meclis) kuruldu. Maliye'ye modern esaslar üzerine düzen verildi⁴.

Amanullah Han'ın uygulamaya çalıştığı bu yeniliklerine , kadınlara hak tanımak ve kız mektepleri açmak gibi hareketlerine karşı, 1924 Mart ayında güney eyaletlerinden biri olan Hosta'da Topal Molla adında cahil bir softa tarafından dini mahiyette bir ayaklanma baş gösterdi. Bu ayaklanma çok geçmeden büyük bir isyan şeklini aldı. Amanullah Han bu isyanı bastırmak için çok uğraştı. Hareket,

² Kamuran Gürün, *Şavaşan Dünya ve Türkiye*, s.196. Amanullah Han ülkesinin bağımsızlığını herşeyin üstünde görmekteydi. Nitekim çeşitli zamanlarda düzenlediği ziyafetlerle ülkesinin istiklalini kutlamaktaydı.(Başkatipzade Rağıp Bey, *Tarih-i Hayatım (Tahsil Harp-Esaret-Kurtuluş Anıları)* Ankara, 1996, s.136.) Ayrıca Amanullah Han kendi ülkesi gibi diğer Türk unsurlarının da bağımsızlığını kazanmasını istemiş bu nedenle Enver Paşa'nın Kafkasya Türklerinin İstiklallerini kazanmaları için yaptığı mücadeleye para yardımında bulunmuştu. (Rağıp Bey, *Tarih-i Hayatım...*, s.124.)

³ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi, III*, Ankara, 1930, s.594.

⁴ Abdülvehhab Tarzi "Efganistan (Sondevir)", *İslam Ansiklopedisi, IV*, M.E.Yayınevi, İstanbul, 1997, s.173.

güney arazisinin sarp olması ve arkalarını Hindistan'a dayayan aşilerin o cihetten bol miktarda cephane yardımı görmelerinden dolayı güçlkle ilerliyordu. Nihayet Hindistan'da yaşayan emir Yakup Han'ın oğullarından Abdülkerim'in saltanatta hak iddia ederek asilere katılması, meseleye siyasi bir şekil verdi ve onun Hindistan'dan İngilizler tarafından Amanullah Han'ı tahttan uzaklaştırmak amacıyla gönderildiği şüphesi oluştu. Sonunda memleketin her köşesinden binlerce gönüllünün Amanullah Han lehine sadakat tezahüratı ile Kabil'e gelmesi ve kendisinin de ıslahat programında tadilat yapmak vaadi üzerine bu isyan dokuz ay sürdükten sonra sona erdi. Topal Molla ve adamlarının birçoğu yakalanarak idam edildi⁵.

Amanullah Han vatanını biran evvel medeniyete kavuşturmak ve daima halk arasında dolaşıp görüş alışverişinde bulunmak idealiyle harekete geçmiş bir inkılâpçı gibi davrandı. İdeal bakımından pek değerli olan bu hareketlerine karşılık idare tarzındaki ve sonradan etrafında topladığı yüksek memurları seçmekteki hataları, gerek kendisine gerekse memleket hesabına zararlı neticeler verdi⁶.

Amanullah Han İngilizlerin de teşvikiyle diğer ülkelerdeki, özellikle batılı devletlerdeki gelişmeleri yerinde görmek amacıyla 1927-1928 yılları arasında Mısır, Fransa, Belçika, İsviçre, Almanya, Rusya ve Türkiye'yi de kapsayan bir dünya gezisine çıktı⁷. İngiliz elçisinin Amanullah Han'ı bu seyahate çıkması için teşvik ettiği biliniyordu. Afganistan'da tam olarak kontrolü sağlamadan Amanullah Han'ın böyle uzun bir seyahate çıkması büyük bir hataydı. Aslında İngilizler, Amanullah Han'ın Afgan tahtında kalmasını istemiyordu. Bunun nedeni İngilizlerin Amanullah Han'a güvenmemeleriydi. İngilizler, bu dönemde zaten karışıklık çıkmasına müsait olan Hindistan'da, Amanullah Han'ın sınır üzerindeki

⁵ Tarzi "Efganistan (Sondevir)", **İslam Ansiklopedisi, IV**, s.173.

⁶ Tarzi "Efganistan (Sondevir)", **İslam Ansiklopedisi, IV**, s.173.

⁷ Salim Çöhçe,"Atatürk Dönemi Türk Afgan Münasebetleri", **Atatürk IV. Uluslararası Kongresi, II**, Ankara 2000,s1149

Afgan oymaklarını kısırtabileceğini düşünüyordu. Hatta Amanullah Han, 1919 yılındaki Afgan İngiliz savaşını yineleyebilirdi. Bu nedenle İngilizler Amanullah Han'ı Afgan tahtından uzaklaştırmayı kendileri için daha faydalı görmüşlerdi ve Amanullah Han daha seyahatte iken, İngiliz ajanları Amanullah Han aleyhine karışıklık çıkarmaya başlamışlardı⁸. Bununla birlikte Amanullah Han Avrupa'da iken memlekette suistimal ve idaresizlik alıp yürümekte ve kendisi aleyhinde softalar tarafından geniş bir propaganda cereyan etmekte idi. Birçok memurun kanunları kendi çıkarlarına alet etmesi, millette kanun aleyhinde nefret hissi uyandırdı. Buna rağmen Afgan milleti, Amanullah Han'ın vatana dönüşünü büyük ve candan gelen bir sevinçle karşıladı⁹.

Amanullah Han, Türkiye'den ayrılırken Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya karşı büyük bir hayranlık ve samimi dostluk duygularıyla bağlanmıştı. Türkiye'deki medeni gelişmelerden ve Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı inkılâplardan oldukça etkilenmişti¹⁰. Amanullah Han ülkesine döndükten sonra oldukça aceleci davranarak, aleyhindeki propagandaları bertaraf etmeye ve dahili vaziyeti düzeltmeye çalışmadan, gördüklerini ülkesinde uygulamak istedi. Amanullah Han'ın uygulamak istediği kanunlar arasında zorunlu eğitim, zorunlu askerlik, Kraliçe Süreyya'nın resmen kraliçe, kralın on yaşındaki oğlu Rahmatullah'ın da veliahd olarak tanınması, ahalinin her erkek nüfus başına üç Afgani ve memurlarında bir aylık maaşını memleket müdafaası için vermesi, memlekete zararı olduğundan bundan sonra bir kadından fazla alan devlet memurlarının istifa etmiş sayılacağı, Avrupa kıyafeti ile şapka giyilmesi vardı¹¹.

Amanullah Han'ın uygulamak istediği bu kanunlardan dolayı aleyhine yapılan propagandalar kısa zamanda etkisini gösterdi. Kasım 1928 ortasında Semt-i Maşriki'deki (Doğu illerinden biri) Hayber Boğazı yakınında ve sınır üzerinde yaşayan Şinvari, bir müddet sonra da Hokyani oymağı ayaklandı. Ayaklanma kısa sürede büyüyerek tehlikeli bir hale geldi¹².

⁸ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.598-599.

⁹ Tarzi, "Efganistan...", **İ.A.**, IV, s.174.

¹⁰ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1939, s.253.

¹¹ Tarzi, "Efganistan...", **İ.A.**, IV, s.174.

¹² Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.601.

2-Beççe-i Saka'nın İsyana Katılması

Beççe-i Saka Kabil'de evlere kovalarla su taşıyarak hayatını kazanan fakir bir köylünün oğluydu. O sırada Kabil'deki evlerin çoğunda su tesisatı bulunmadığından içme suyu sunculardan sağlanırdı. Bu yüzden Tacik çete reisi de "Beççe-i Saka" yani "sucunun oğlu" adıyla anılıyordu¹³. Güvenilir kaynaklara göre Beççe-i Saka Türk subayları tarafından yetiştirilip sonra dağıtılmış olan numune alayında onbaşılık yapmış, nişanlısının başka birisiyle evlendirilmesi yüzünden rakibini ve onunla suç ortağı saydığı birkaç kişiyi öldürmüştü. Bu yüzden dağa çıkıp eşkıyalık yapmak zorunda kalmıştı¹⁴.

Amanullah Han'a karşı ayaklanmayı yönetenler en çok bu adama dayanmayı uygun buldular. Onun buyruğu altında güçlü bir çete vardı. Kendisi Kahdamenli olması dolayısıyla onun sayesinde, ordunun fert fert askere alınmış kısmının başlıca kuvvetini teşkil eden kimseleri kazanmak ve ayaklandırmak, Türk subayları tarafından yetiştirilen eski numune alayı subaylarını toplamak daha kolay olacaktı. Ayrıca, Afgan oymakları devamlı birbirlerini kıskandıklarından bir kişiye dayanmak daha sağlıklıydı. Hem mollalar da Beççe-i Saka'yı destekliyorlardı¹⁵.

14 Aralık 1928'de Beççe-i Saka çetesiyle Kabil'e ani bir baskın yaptı. Kuhistan bölgesinden böyle bir hareket beklemeyen hükümet tamamen gafil avlandı ise de, hükümet kuvvetleri Beççe-i Saka'yı tekrar Kūhistan'a firara mecbur etti. Herkes Beççe-i Saka'nın takip edilmesini beklerken bu takip yapılmadı ve kralın ailesini tayyare ile Kandahar'a göndermesi halkta ayrıca bir itimatsızlık havası yarattı. Takip edilmeyen Beççe-i Saka tekrar kuvvet toplamaya fırsat bulmuştu. 13 Ocak 1929 gecesi Kabil'de nadir görülen bir kar tipisinden istifade eden Beççe-i Saka, ani

¹³ Esadullah Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, İstanbul, 2001, s.62.

¹⁴ Bayur, **Hindistan Tarihi, III**, s.602.

¹⁵ Bayur, **Hindistan Tarihi, III**, s.602.

bir baskın ile hükümet kuvvetlerinin cephesinde bir panik husule getirdi¹⁶. Oldukça sıkışık bir duruma düşen Amanullah Han, kadınların giyimleri dahil bütün yeniliklerden vazgeçtiğini ilan ettiyse de son anda verilen bu kararda durumu değiştirmede¹⁷ ve büyük kardeşi İnanetullah Han lehine tahttan feragat etmeye karar verdi. Amanullah Han 15 Ocak sabahı, saraydan gizlice Kandahar'a hareket etti. Amanullah Han'ın istifa haberi askerlerin, cepheleri terketmelerine ve dağılmalarına sebep oldu. Bunun üzerine Beççe-i Saka Kabil'e doğru yürüyerek şehri işgal etti. İnanetullah Han, ailesi ve 1000 kişi kadar askeriyle Erg Kalesi'nde muhasara edildi. Beççe-i Saka Kabil'deki vilayet binasına giderek kendisini resmen Padişah ilan etti¹⁸.

Kanlı bir isyan neticesinde Kabil'i ele geçiren Beççe-i Saka kendisini emir ilan ettikten sonra Habibullah Gazi ünvanını aldı. Fakat Beççe-i Saka ne Kabil'de ne de diğer şehirlerde hakimiyet kurabilmişti. Bu nedenle Beççe-i Saka aleyhine her geçen gün başka bir yerde, bir isyan ve kıyam vuku buluyordu. Fakat bir idare altında toplanamayan bu isyanlar başarılı olamıyordu¹⁹.

Bununla birlikte Beççe-i Saka tahta çıktıktan sonra, İngiliz elçisinin de telkinleriyle yabancı elçilikler (İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan) tamamen çekilmiş bir müddet sonra Rus elçiliğinin de bir işgüder bırakarak çekilmesiyle Kabil'de sadece Türk elçiliği kalmıştı²⁰.

Bu arada Amanullah Han, Kabil'den ayrılmadan bir gün önce buraya gelmiş olan Kâzım (Dirik) Paşa Reisliği'ndeki Türk askeri heyeti iki ay kadar Kabil'deki Türk sefarethanesinde misafir kaldıktan sonra 28 Nisan'da geri dönmüştü²¹.

¹⁶ Tarzi, "Efganistan...", **İ.A.**, IV, s.174.

¹⁷ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.602.

¹⁸ Tarzi, "Efganistan...", **İ.A.**, IV, s.174.

¹⁹ Muharrem Feyzi, "Efganistan", **Cumhuriyet**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No:1949.

²⁰ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.605.

²¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Nisan 1929, No:2803; **Bayur Hindistan Tarihi**, III, s.602.

3-Eski Harbiye Nazırı General Nadir Han'ın Afganistan'a gelmesi ve Kontrolü Ele Geçirmesi

1924 ayaklanması esnasında Afganistan'ın Başkomutanı ve Harbiye Nazırı olan Nadir Han, bu ayaklanmanın anlaşma yolu ile halledilmesini teklif etmiş fakat Amanullah Han savaşta diretmisti. Bunun üzerine Nadir Han, Başkomutanlıktan ve Harbiye Nazırlığı'ndan istifa etmişti²².

Daha sonra Paris Elçiliği'ne atanan Nadir Han, sıhhati yüzünden bu görevden de ayrılmış ve Fransa'nın Nice şehrinde yaşamaya başlamıştı. Nadir Han Afganistan'da oldukça seviliyordu. Batı medeniyetine de aşına olan Nadir Han, Afgan kabilelerinin ruhuna vakıf, zeki ve güçlü bir şahsiyetti. 1919 yılındaki Afgan-İngiliz Savaşı esnasında Afgan ordusunu idare eden ve neticede Afgan milletine istiklal kazandıran da bu zattı²³.

Nadir Han, Amanullah Han'ın tahttan uzaklaşmasını müteakip İngilizlerle de anlaşarak, isyanı bastırmak maksadıyla²⁴ 10 Şubat 1929 da Bombay'a geldi. Mart 1929 başlarında Host bölgesinden Afganistan'a giren Nadir Han, vakit kaybetmeden mücadeleye başladı. Orası 1919 Afgan-İngiliz Savaşı sırasında başarılar kazandığı ve bölgenin oymakları tarafından çok sevildiği bir yerd. Nadir Han, kardeşleri Haşim, Şahveli ve Şahmahmud Han ile birlikte²⁵ mücadeleye atıldığında " Ya vatanımı kurtarıyorum yahud hayatımı feda ederim" diyerek bu zorlu mücadeledeki azim ve kararlılığını anlatmıştı²⁶.

Nadir Han, Afganistan'a geldiğinde Habibullah kendisini Kabil'e davet etmiş, Nadir Han verdiği cevapta Habibullah'ı Kabil'i terke ve kıymetli eşya ile silah ve parayı Kabil'de bırakmaya davet etmişti. Habibullah, bu cevaptan oldukça

²² Bayur, **Hindistan Tarihi, III**, s.598.

²³ Feyzi, "Efganistan", **Cumhuriyet**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No. 1949.

²⁴ Tarzi, "Efganistan...", **I.A.**, IV, s.175.

²⁵ Bayur, **Hindistan...**, III, s.607.

²⁶ Feyzi, "Efganistan", **Cumhuriyet**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No. 1949.

endişelenerek Nadir Han'ın Kabil'deki evini yağma ettirmişti²⁷. Fakat muharebenin başlıca şartı olan para, Nadir Han ve biraderlerinde olmadığı için Afganistan'a girdikten sonra aylar geçtiği halde Nadir Han, kuvvetli bir teşkilat vücuda getirememişti²⁸.

Bu arada Habibullah'ın kuvvetleri arasında da karışıklıklar çıkmaya başlamış ve kuvvetlerinden bir kısmı Nadir Han'ın tarafına geçmişti. Habibullah, Kabil halkını silah altına almaya başlamıştı Fakat silah ve mühimmat noksanlığı yüzünden oldukça sıkışık bir duruma düşmüştü. Diğer taraftan Amanullah Han'a bağlı kuvvetler, Nisan ayı sonlarına doğru Mezar-ı Şerif'i ve Herat'ı ele geçirmişlerdi²⁹. Fakat Nadir Han'ın hareketini kendisine yardım etmek için değil aksine karşı bir hareket olduğunu anlayan Amanullah Han mücadeleyi bırakarak Afganistan'ı terketmeye karar verdi. 25 Mayıs 1929'da Amanullah Han elindeki orduyu Ali Ahmed Han'a teslim ederek Hindistan'a iltica etti. Amanullah Han'ın ülkeyi terketmesinden sonra Habibullah artık bütün kuvvetlerini Nadir Han'a karşı sevk edecekti³⁰.

Beççe-i Saka'ya karşı İngiliz ve Rus siyasetinde önemli bir benzerlik görülmekteydi. Her iki devlette onun düşmesini ve bir Afganlı'nın tahta geçmesini istiyordu³¹.

İngilizlerin düşüncesine göre; Afganlılar, Amanullah Han'ın devrilmesinde kendilerinin önemli rolü olduğuna inanıyorlardı. Zamanla Amanullah'a karşı besledikleri düşmanlığı unutacaklar ve Afganistan tahtının Taciklerin eline geçmesinden dolayı İngilizlere düşmanlık besleyeceklerdi. Hem İngilizler, Kabil tahtında kendilerine karşı dostluk duyguları besleyen bir Afganlının oturmasına muhtaçtı; ta ki O, sınır boyunda yaşayan Afgan oymaklarını, manevi nüfuzuyla olsun, rahat olmaya sevketsin ve Hindistan-Afganistan münasebetleri iyi olsun. Bir Tacik bu işi göremezdi. Buna karşılık Ruslar, Hindistan'da bir çok Afganlı'nın yaşaması nedeniyle bu toprakları Afganistan'a ilhak etmeye çalışacak İngiliz

²⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Mart 1929, No. 2768

²⁸ Feyzi, "Efganistan", **Cumhuriyet**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No. 1949.

²⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Mayıs 1929, No. 2806.

³⁰ Tarzi, "Efganistan...", **İ.A.**, IV, s.175.

³¹ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.606.

düşmanı bir Afganlı'nın tahta geçmesini istiyorlardı³². Bu nedenle Ruslar, isyan karşısında Amanullah Han'ı desteklemişler ve Afganistan'ın eski Moskova Büyükelçisi Gulam Nabi Han komutasında bir askeri birlik bölgeye sevk etmişlerdi³³.

Nadir Han ve kardeşleri bilhassa Kabil'in güneyinde ve kısmen de doğusunda ki oymak bölgelerinde, oymakları birleştirmek ve Kabil üzerine sevk etmek için oldukça uğraşmışlardı. Bir kısım Galcailer'den ve hatta Süleyman-Hayller'den dahi yardım alan Nadir Han, Hindistan'da az çok bağımsız olarak yaşayan Veziri Oymaklar Topluluğu'ndan da büyük ölçüde yardım görmüştü. Başarılı, başarısız bir çok çarpışmadan sonra³⁴, Nadir Han nihayet 8 Ekim 1929'da saat 4'te Kabil'i almayı başardı. Kabil, Nadir Han'ın kardeşi Veli Han tarafından hiçbir mukavemetle karşılaşmaksızın işgal edilmiş, Habibullah ise şehrin orta kısmındaki kaleye sığınmak zorunda kalmıştı³⁵.

Bu arada Kabil'de Habibullah'ın yönetimi altındaki halk, büyük bir sefalet içerisindeydi. Halkın yarısından fazlası zaruri ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Habibullah, halkı son derece baskı altında tutmuş, askerleri de her tarafı yağma etmişlerdi. Büyük bir anarşi içerisinde yaşayan halk, Nadir Han'ın kuvvetlerini yoğun sevgi gösterileriyle ve sevinçle karşılamıştı³⁶. Habibullah, Kabil'den kaçmaya çalışırken, Nadir Han kuvvetleri tarafından yakalanmış ve daha sonra da idam edilmişti³⁷.

Nadir Han, mücadeleye atılırken taht için uğraşmadığını, tek amacının Afganistan'ı bu eşkıyanın elinden kurtarmak ve Afgan Halkı'nın refahını sağlamak olduğunu söylemişti. 16 Ekim tarihinde Nadir Han Kabil'e girdiği zaman büyük

³² Bayur, **Hindistan Tarihi, III**, s.606.

³³ Oğuz, **Afganistan**, s.64-65

³⁴ Bayur, **Hindistan Tarihi,III**, s607

³⁵ **Akşam**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No:3950; **Cumhuriyet**, 11 Teşrin-i evvel 1929, No:1949.

³⁶ **Akşam**, 12 Teşrin-i evvel 1929, No:3951; **Cumhuriyet** 12 Teşrin-i evvel 1929, No:1930

³⁷ Bayur, **Hindistan Tarihi, III**, s.608

memurların, Afgan ileri gelenlerinin ve oymak hanedanlarının katılacağı bir toplantı yapılmasını istedi. Toplantıya Türk, İran ve Rus Büyükelçilik heyetleri de davet edildi³⁸.

Toplantı başladıktan sonra orada bulunanlardan bazıları Nadir Han'ın tahtı kabul etmesini istediler. Nadir Han bir müddet tereddüt gösterdikten sonra ön tarafta bulunan Rus İşgüderi'ni yanına sesleterek:

"Türk Büyükelçisi ne diyor kendisinden sorar mısınız?" dedi. İşgüder gelip sorunca Büyükelçi, şu ünlü Latince atasözüyle karşılık verdi:

"Halkın sesi, Allah'ın sesi" işgüder gidip bunu Nadir Han'a söyleyince o da; "Tahtı kabul ettim" demiş ve büyük bir alkış kopmuştu³⁹.

Bu arada Roma'da eski Afgan sefirine misafir olan Amanullah Han⁴⁰ Kabil'in Nadir Han tarafından işgali üzerine Tribuna Gazetesi'ne verdiği beyanatta Nadir Han'ın kendisine çok sadık bir zat olduğunu, fakat bu hareketi kendi hesabına yapmış olsa bile Beççe-i Saka gibi bir serseriye mağlup ettiği için çok memnun olduğunu, Nadir Han'a karşı hiçbir husumetinin olmadığını, milletin saadetini çok arzu ettiğini, Nadir Han tahta geçerse onun Roma sefiri olmayı memnuniyetle kabul edeceğini, memleketin menfaatleri karşısında şahsi menfaat ve düşünceleri bir tarafa bırakmak lazım geldiğini söylemişti⁴¹.

24 Şubat 1930 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Amanullah Han, Cumhuriyet Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta olayları şu cümlelerle özetlemişti:

"...Ben Afganistan'ın tealisine çalıştım; maarife hizmet ettim; ıslahata ehemmiyet verdim. Ne yazık ki, bunu dostlarım anlamadılar da düşmanlarım anladılar. Bir kısım halk aleyhdeki cereyana kapıldı, maksatsız kıyam etti. Bu geriye bir hareket idi. Halbuki inkılaplar ileriye doğru olur. Aleyhteki sözler hakikatle alakası olmayan şeylerdir. Kadınların yüzünü açtırmışım. Afganistan'ı bilenlerce malumdur ki, orada öteden beri kadınların dörtte üçünün yüzü açıktır. Benim, Afganistan'ın tealisine matuf bir programım vardı. Şimdiki Afganistan

³⁸ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.608.

³⁹ Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, s.608.

⁴⁰ **Akşam**, 17 Teşrin-i evvel 1929, No. 3956.

⁴¹ **Akşam**, 13 Teşrin-i evvel 1929, No. 3952.

Hükümeti bu programın bir kısmını tatbik ediyor; bir kısmını ise yapmıyor. Mesela Avrupa'daki Afgan talebesi geri alınmış, açtığım kız mektepleri kapatılmıştır. İki telgrafla bunun doğru olmadığını, maarife ehemmiyet verilmesini, talebelerin tahsilden alıkonulmamasını tavsiye ettim...”⁴².

Nadir Han, hükümdar olur olmaz muhafazakârane programını ilan etti. Ulema ve softalardan mürekkep bir “Cem’i yet al-ulema” teşkili ile Nadir Han, hükümet için bir kontrol müessesesi kurmuş oldu. Bu cemiyetin memleketin ilerlemesinde en büyük engeli teşkil ettiği sonradan anlaşılmıştı. Nadir Han, bu cemiyetin tensibi ile mektepleri tekrar açtı. Amanullah Han devrindeki lise talebeleri son sınıflara geldikleri için bir üniversite açılması karar altına alınmıştı. Nadir Han’ın en hayırlı işi bu ihtiyacı karşılamak üzere Türk doktor ve profesörlerinden mürekkep bir tedris heyeti ile bir tıp fakültesi açması oldu. Sanayi, harbiye ve muallim mektepleri de tekrar açıldı⁴³.

Nadir Han, Afganistan’da memnuniyet ve emniyeti kuramamıştı. Bu nedenle çok geçmeden birçok isyan patlak verdi. Nadir Han, 8 Aralık 1933’de kalabalık maiyyeti ile Dilkuşa Sarayı’nun parkında düzenlenen liselerarası futbol müsabakasından sonra öğrencileri teftiş ve taltif ederken Abdulhalık adında bir öğrenci tarafından öldürüldü. Nadir Han’ın yerine oğlu Muhammed Zahir Şah geçti⁴⁴.

Sonuç

Sonuç olarak Afganistan’da zaman değişti, ilişkiler değişti fakat olaylar değişmedi. Afganistan hep büyük devletlerin kozlarını paylaştığı bir saha olarak kaldı. Bunun bir sonucu olarakta günümüze kadar sürüp gelen bir kaosun parçası oldu.

⁴² Cumhuriyet, 25 Şubat 1930, No. 2085.

⁴³ Tarzi, “Efganistan...”, I.A., IV, s. 175.

⁴⁴ Tarzi, “Efganistan...”, I.A., IV, s. 175.

Uzun bir dönem İngilizlere bağlı yaşamak zorunda kalan Afgan Halkı tam bağımsızlığını kazanarak, medeni alanda hamleler yapmaya başlamıştı ki, İngilizlerin de kıskırtmasıyla gerici bir isyan hareketine maruz kaldı. On ay boyunca Afganistan'da terör estiren Beççe-i Saka, bu kısa süre içerisinde halkına ve vatanına onarılması güç zararlar verdi. Amanullah Han'ın uygarlık yolunda yapmak istediği hamleler bu isyanla son bulurken Afgan Halkı da uzun bir süre devam edecek olan kardeş kavgalarının içine sürüklendi.

Bu karışık dönem Afganistan'ın kaderinin bir görüntüsü idi. Geçen yıllar Afganistan'a huzur ve güveni getirmedi. Rusya'nın Afganistan'ı işgali ve bu işgale karşı Afgan Halkı'nın bir bütün olarak verdiği insanüstü mücadele adeta Amanullah Han'ın İngiltere'ye karşı verdiği mücadeleye benzemektedir. Afganistan'daki Rus işgali kalktıktan sonra ülke, medeniyet yolunda ciddi adımlar atacağı yerde kaosa sürüklenmiş ve uzun süre devam edecek olan bir iktidar kavgasının içinde kendisini bulmuştu. Bunda dış güçlerin payı da yadsınamıyacak orandaydı. Yaşanılan olaylar Afgan Halkını büsbütün tüketmişti. Bitmek bilmeyen bu kavgaya Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteğini alan Taliban adındaki yeni bir örgüt son verdi. Taliban iktidara gelirken ülkeye huzur ve refah getireceği iddiasıyla ortaya çıkmıştı. Sadece bu söz bile Afgan Halkı'nın Taliban'a destek vermesine yetmişti. Ancak beklentiler boşuna idi. Tamamıyla gerici ve yobaz dincilerin oluşturduğu Taliban örgütü uygulamaya çalıştığı kurallarla Afgan Halkı'na daha büyük bir esaret hayatı yaşatmaya başlamıştı. Taliban, tıpkı Beççe-i Saka gibi kadınların okuma haklarını elinden almış, Şeriat kuralları diye İslam ile hiç alakası olmayan zorba kanunları uygulamaya başlamıştı.

Aradan altmışbeş yıl geçmiş olmasına rağmen Afganistan'daki filmin senaryosu değişmemiş sadece oyuncular değişmişti. Beççe-i Saka ile Taliban arasında hiçbir fark yoktu.

ÖZET

Afganistan coğrafi konumu itibariyle, Asya'da oldukça stratejik bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle büyük devletler XX. Yüzyıl boyunca bu bölgeye hakim olmaya çalışmışlar ve kendi çıkarlarına hizmet edecek olan yönetimleri desteklemişlerdir. Bölgedeki bu nüfuz mücadelesi günümüze kadar devam etmiştir. Bu mücadelenin sonucu olarak Afganistan'da sürekli karışıklıklar çıkmış, İngiltere, Rusya ve daha sonra İran bölgede kendilerine yakın olmayan yönetimleri iş başından uzaklaştırmak için büyük çaba harcamışlardır. Büyük devletlerin kışkırtmaları sonucu çıkan isyanlardan biriside Afganistan'ın bağımsızlık mücadelesine öncülük eden Amanullah Han'a karşı başlatılan "Beççe-i Saka"nın isyanıdır. Bu isyan Afganistan'daki karışıklıkların başlangıcı olması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar kelimeler: Amanullah, Afganistan, Beççe-i Saka, İsyan, Savaş

ABSTRACT

Afghanistan is located in a fairly strategic region in Asia as regards geographic settlement. So, great states tried to dominate this region throughout 20th century, and supported the governments which might service to their own benefits. The influence struggle in the region has lasted up to day. As a result of this struggle, continuous confusions have happened, and England, Russia and later Iran made effort in order to get away the administrations which were not far from them. One of the rebellions occurring as a result of the provocations of these states is the one named "Beççe-i Saka" provoked against Amanullah Han leading to independence struggle of Afghanistan. This rebellion is very crucial as regards the fact that it became the onset of conflicts in Afghanistan.

Key Words; Amanullah, Afghanistan, Beççe-i Saka, Rebellion, War